

судового оскарження або оскарження вищестоящому органу) у випадку, якщо юридична особа отримала незаконні вигоди шляхом від злочину, що був вчинений фізичною особою.

Джерела

¹ Дождев Д.В. Римское частное право: Учебник для вузов. Под редакцией члена-корр. РАН профессора В.С. Нерсесянца. -- М.: Издательская группа ИН-ФРА•М-НОРМА, 1996. -- с. 268-269 (704).

² Ельяшевич В.Б. Юридическое лицо, его происхождение и функции в римском частном праве. -- СПб., Типо-Литография Шредера, 1910 -- с. 304-315 (480).

³ Грудницька С.М. Корпорація// Великий енциклопедичний юридичний словник. За ред. академіка Ю.С. Шемшученка -- К.: «Юридична думка», 2007 -- 405 (992).

⁴ Яценко І.С. Корпоративне право Республіки Польща (основні положення): Науково-практичний посібник. -- К.: ЮРІНКОН ІНТЕР, 2008 -- с. 6-7 (232).

⁵ Волженкин Б.В. Уголовная ответственность юридических лиц -- СПб.: Юридический институт Генпрокуратуры РФ, 1998. -- с. 34-37 (40).

*І.С. Похиленко,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
Київського університету права НАН України*

ОБМЕЖЕННЯ ПРИНЦИПУ ГЛАСНОСТІ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Відповідно до статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, установленим законом. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх, захист приватного життя сторін або -- тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, -- коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя.

Хоча частково це питання і висвітлювались у працях В.С. Щербини, В.Е. Беляневича, Д.М. Притики, В.Д. Чернадчука, В.В. Сухоноса, В.П. Нагребельного, О.І. Харитонової, І.А. Балюк, проте вважаємо за необхідне звернути увагу на цю проблематику та запропонувати своє бачення.

Метою дослідження є аналіз вітчизняного та зарубіжного законодавства у цій сфері, дослідження наукових підходів, на підставі чого формування своїх пропозицій по вдосконаленню положень Господарського процесуального кодексу України.

Як відомо, однією з основних засад судочинства є гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами. Цей принцип закріплений у п. 7 ч. 2 ст. 129 Конституції України і в подальшому розвинутий у ст. 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», де передбачено, що ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи. Кожен, хто не є стороною у справі, має право на вільний доступ до судового рішення в порядку, встановленому Законом України «Про доступ до судових рішень» від 22 грудня 2005 року.

Отже, на підставі досліджень вищезгаданих положень можна прийти до висновку, що розгляд справ у судах відбувається відкрито, а з набуттям чинності Закону України «Про доступ до судових рішень» зміст судових рішень, розмішених на офіційному веб-порталі судової влади, може бути доступний кожному громадянину, що сприяє підвищенню відповідальності судді за прийняте ним рішення. Проте є певні випадки обмеження принципу гласності, установлені законом. Такі випадки передбачені у ст. 4-4 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК), зокрема, коли це суперечить вимогам щодо охорони державної, комерційної або банківської таємниці, або коли сторони чи одна зі сторін обґрунтовано вимагають конфіденційного розгляду справи і подають відповідне клопотання до початку розгляду справи по суті.

З'ясуємо зміст кожної з перерахованих вище умов, за наявності яких відбувається закритий судовий розгляд. Так, поняття державної таємниці міститься в Законі України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 року і визначається як вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у законодавчому порядку державною таємницею і підлягають охороні державою.

Визначення комерційної таємниці міститься у статті 36 Господарського кодексу України, відповідно до якої відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання, можуть бути визнані його комерційною таємницею. Також визначення комерційної таємниці міститься в статті 505 Цивільного кодексу України, відповідно до якої комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в

тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та є предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці. Отже, ч. 1 ст. 36 ГК дає загальне уявлення про те, що таке комерційна таємниця, а положення статті 505 ЦК допомагають визначити не тільки поняття цього терміна, але й видову різноманітність інформації, що складає його, а також ті умови, при яких надається правова охорона цієї інформації. Ми не будемо детально зупинятися на аналізі цих визначень та підходів, що існують у науковій літературі, оскільки це не є метою даної роботи і може слугувати предметом для окремих наукових досліджень.

Наступна умова, за якої відбувається закритий судовий розгляд — наявність банківської таємниці. Стаття 60 Закону України «Про банки і банківську діяльність» визначає банківську таємницю як інформацію щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин із ним чи третім особам при наданні послуг банку і розголошення якої може завдати матеріальної чи моральної шкоди клієнту.

Враховуючи вищенаведене, можна дійти висновку, що якщо положення щодо державної, комерційної та банківської таємниці більш-менш законодавчо врегульовані, то наявність такої законодавчої підстави для закритого судового розгляду як обґрунтовані заперечення однієї чи обох сторін може призвести до певних зловживань та нівелює значення цього принципу в цілому. Тому ми підтримуємо позицію В.С. Щербини [1, с. 35], який зазначає, що якщо стосовно державної, комерційної чи банківської таємниці, дотримання якої забезпечується державою шляхом відповідного правового регулювання, такі обмеження є цілком зрозумілими й виправданими, то ще одна ознака — наявність обґрунтованих заперечень однієї чи обох сторін — суперечить принципу гласності, який за цих умов втрачає своє значення. Суб'єктивний характер, невизначеність цього критерію ускладнюють його застосування на практиці, тому від нього варто було б відмовитися. Додатковим аргументом для підтвердження цієї позиції може слугувати досвід Республіки Узбекистан, де в статті 8 Господарського процесуального кодексу Республіки Узбекистан, затвердженого Законом РУз від 30.03.1997 р. № 478-1 та введеного в дію з 01.01.1998 р., передбачено, що слухання справи в закритому судовому

засіданні допускається, лише тоді, коли це необхідно для збереження державних секретів та комерційної таємниці.

Проводячи подальший порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжно-го законодавства слід відзначити, що стаття 11 Арбітражного процесуального кодексу Російської Федерації передбачає, що розгляд справи в закритому судовому засіданні здійснюється у відповідності до правил судочинства в арбітражних судах. Використання систем відеоконференц-зв'язку в закритому судовому засіданні не допускається (в ред. Федерального закону від 27.07.2010 №228-ФЗ). На нашу думку, такий підхід російського законодавця є виправданим, тому вітчизняному законодавцю варто було б скористатися цим досвідом, оскільки чинний ГПК України зазначає лише те, що судовий процес фіксується технічними засобами та відображається у протоколі судового засідання у порядку, встановленому законом, і нічого не вказує щодо того, чи зберігається відповідний порядок у закритому судовому засіданні і чи є в зв'язку з цим певні обмеження.

Також нічого не зазначається у чинному ГПК України про порядок оголошення рішення, в той час як частина 8 статті 11 Арбітражного процесуального кодексу Російської Федерації передбачає, що судові акти арбітражним судом оголошуються публічно, на відміну від статті 21 Господарського процесуального кодексу Республіки Білорусь, де передбачено, що лише резолютивна частина судової постанови завжди оголошується публічно. В свою чергу, розробники проекту Господарського процесуального кодексу України №2178 від 06.03.2008 р., внесеного на розгляд народним депутатом України Д.М. Притикою, в частині 8 статті 10 зазначили, що якщо розгляд справи відбувався у закритому судовому засіданні, прилюдно проголошуються лише вступна та резолютивна частини рішення. Ми підтримуємо позицію розробників проекту кодексу, тому що це найбільш оптимальний варіант з усіх перерахованих вище, оскільки повна публічність може завдати істотної шкоди, адже інформація, викладена в основній частині рішення, може носити конфіденційний характер і істотно зашкодити інтересам не лише учасників процесу, а й держави, в свою чергу, оголошення лише резолютивної частини не дасть уявлення про загальну картину справи.

Аналізуючи положення проекту ГПК №2178 від 06.03.2008 р., слід зазначити, що розробники присвятили принципу гласності та судовому розгляду дві статті, в одній зазначивши особливості відкритого розгляду справи, а в іншій – закритого, що є безсумнівним кроком уперед на шляху законодавчого вдосконалення господарського процесуального законодавства, в той же час, у частині 1 статті 10 розробники не виправдано розширили коло підстав для закритого засідання, замінивши терміни «комерційна» та «банківська» таємниці, терміном «інша інформація, яка

охороняється законом», тим самим надавши додаткові можливості для можливіх зловживань та позбавлення судового розгляду прозорості.

Підсумовуючи викладене, вважаємо за доцільне внести відповідні зміни чи до проекту ГПК з урахуванням тих зауважень, що були раніше висловлені, чи до чинного ГПК, виклавши статтю 4–4 «Гласність розгляду справ» у наступній редакції:

«Розгляд справ у господарських судах відкритий, за винятком випадків, коли це суперечить вимогам щодо охорони державної, комерційної або банківської таємниці.

Про розгляд справи у закритому засіданні або про відхилення клопотання з цього приводу виноситься ухвала.

Судовий процес фіксується технічними засобами та відображається у протоколі судового засідання у порядку, встановленому цим Кодексом. Використання систем відеоконференц-зв'язку в закритому судовому засіданні не допускається.

Якщо розгляд справи відбувався у закритому судовому засіданні, прилюдно проголошуються лише вступна та резолютивна частини рішення».

Джерела

1. Притика Д. М., Тітов М. І., Щербина В. С. та ін. Арбітражний процес: Навч. посіб. — Харків: Консул, 1999. — Ч. 2. — 416 с.

*Т. І. Тарахонич,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України*

ПРАВОВІ ЗАСОБИ В КОНТЕКСТІ РОЗУМІННЯ МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Механізм правового регулювання — це багатогранне, комплексне, теоретико-правове явище, змістовне наповнення якого розкривається в сукупності теоретичних конструкцій, базових юридичних понять і категорій, що сприяють його тлумаченню.

Логіко-юридичний аналіз механізму правового регулювання здійснюється з використанням різноманітного інструментарію. Понятійно-категорійний апарат механізму правового регулювання є цілісною системою категорій та понять, які знаходяться у взаємодії та взаємозв'язку та в